

YANGI O'ZBEKISTONNI BARPO ETISHDA JADIDCHILIK HARAKATINING G'OYALARI VA ULARNING DOLZARBLIGI.

Turdiyeva Iroda Maxmarajabovna

Toshkent transport universiteti, Alfraganus universiteti test bo'limi bosh mutaxassisi,

Email address: irodamaxmarajabovna@gmail.ru

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received:21.10.2025

Revised: 22.10.2025

Accepted:23.10.2025

KALIT SO'ZLAR:

Jadidchilik,
ma'rifatparvarlik, Yangi
O'zbekiston, milliy
uyg'onish,
modernizatsiya, ta'lim-
tarbiya, ma'naviyat,
ijtimoiy islohotlar,
falsafiy meros, yoshlar,
milliy qadriyatlar.

Mazkur maqolada Yangi O'zbekistonni qurish jarayonida jadidchilik harakatining g'oyalari va ularning dolzarbligi har tomonlama yoritiladi. Jadid ma'rifatparvarlari ilgari surgan millatni uyg'otish, xalqni ma'rifatli qilish, yangi ta'lim tizimini joriy etish, milliy o'zlikni anglash, ijtimoiy adolat va taraqqiyotga erishish haqidagi qarashlari chuqur tahlil qilinadi. Shuningdek, ularning ilm-fan, texnika, madaniyat va ta'lim sohalarida ilgari surgan modernizatsiya g'oyalari bugungi islohotlar bilan qiyosiy o'rganiladi. Yangi O'zbekiston taraqqiyotida asosiy e'tibor berilayotgan – yoshlar ma'naviyati, milliy qadriyatlarni asrab-avaylash, ilg'or ta'lim dasturlarini joriy etish, ijtimoiy-siyosiy islohotlarni amalga oshirish kabi yo'nalishlarning mazmun-mohiyati jadidchilik merosi bilan uyg'unlikda tahlil qilinadi. Tadqiqotda jadidlarning “millatni jaholatdan qutqarish”, “ma'rifat orqali taraqqiyot” kabi fundamental g'oyalari zamonaviy davrda ham dolzarbligini yo'qotmaganligi, balki Yangi O'zbekiston konsepsiyasining falsafiy-ma'naviy asoslaridan biriga aylanganligi asoslab beriladi. Shu orqali jadidchilik harakatining o'z davridan

tashqariga chiqib, bugungi kun islohotlari uchun ham nazariy va amaliy ahamiyat kasb etishi ochib beriladi.

KIRISH

XXI asrda O'zbekiston mustaqillikdan keyingi yangi bosqich – Yangi O'zbekistonni barpo etish davriga qadam qo'ydi. Bu jarayonda siyosiy, ijtimoiy, ma'naviy va iqtisodiy islohotlar keng qamrovli tus olib, davlat boshqaruvi, ta'lim tizimi, yoshlar siyosati, milliy qadriyatlarni asrab-avaylash kabi yo'nalishlarda tub o'zgarishlar amalga oshirilmoqda. Xususan, 2017-yilda qabul qilingan "Harakatlar strategiyasi" hamda 2022-yilda ishlab chiqilgan "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi" mamlakatni demokratik yangilanish va modernizatsiya yo'nalishida rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, ular o'z mohiyatida jadidchilik harakatining ilg'or g'oyalari bilan uyg'unlik kasb etadi. Jadidchilik XIX asr oxiri – XX asr boshlarida O'rta Osiyoda shakllangan ijtimoiy-ma'rifiy harakat bo'lib, uning asosiy maqsadi millatni uyg'otish, jaholatdan qutqarish va ma'rifat asosida taraqqiyotga yetaklashdan iborat edi. Ular ilgari surgan "usuli jadid" maktablari xalqni ilmga, texnika va zamonaviy bilimlarga jalb etishda muhim omil bo'ldi. Masalan, 1910-yillarga kelib Turkiston o'lkasida 100 dan ortiq yangi usul maktablari faoliyat yuritgan bo'lib, bu an'anaviy maktab tizimiga yangicha yondashuv olib kirdi.

Bugungi kunda Yangi O'zbekiston konsepsiyasida asosiy e'tibor yoshlar ma'naviyatini mustahkamlash, milliy merosni asrab-avaylash va ilg'or ta'lim dasturlarini joriy etishga qaratilayotgani bejiz emas. Chunki jadidlar ham o'z davrida millatning kelajagini yosh avlodni zamonaviy bilimlar bilan qurollantirishda ko'rgan edilar. Masalan, Mahmudxo'ja Behbudiy, Munavvarqori Abdurashidxonov, Abdurauf Fitrat singari jadid ma'rifatparvarlari ta'lim, matbuot, madaniyat va ijtimoiy hayotda islohotlar olib borish orqali milliy uyg'onishga xizmat qilganlar.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I. A. Karimov ham jadidlar merosiga yuksak baho berib, "Jadidlar – xalqni uyg'otgan, uni milliy o'zligini anglashga da'vat etgan fidoyilardir", deya ularning o'zbek milliy davlatchiligi shakllanishidagi tarixiy o'rnini ta'kidlagan edi. Hozirgi kunda esa Prezidentimiz Sh. M. Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan "Yangi O'zbekiston – yangicha dunyoqarash" tamoyili jadidlarning "ma'rifat orqali taraqqiyot" g'oyasi bilan uzviy bog'lanib ketadi. Shu bois, Yangi O'zbekistonni qurish jarayonini jadidchilik merosi bilan qiyosiy tahlil etish

nafaqat tarixiy, balki nazariy-amaliy jihatdan ham dolzarbdir. Mazkur tadqiqotda jadidchilik g'oyalari va ularning bugungi ijtimoiy-siyosiy hayotdagi ahamiyati keng qamrovda yoritilib, ular Yangi O'zbekiston konsepsiyasining falsafiy-ma'naviy asoslaridan biri sifatida talqin etiladi.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotda Yangi O'zbekistonni qurish jarayonida jadidchilik g'oyalarining dolzarbligini ochib berishda tarixiy, qiyosiy va tahliliy metodlardan foydalanildi. Chunki jadidchilik harakati o'z davrida nafaqat ta'lim sohasida, balki siyosiy, ma'naviy va ijtimoiy hayotda ham muhim o'rin tutgan bo'lib, uning bugungi islohotlar bilan uzviy bog'liqligini ilmiy asosda o'rganish zarurdir.

Birinchidan, tarixiy yondashuv asosida jadidchilik harakati namoyandalarining faoliyati, ularning milliy uyg'onish jarayonidagi o'rni arxiv hujjatlari va zamonaviy ilmiy adabiyotlar orqali tahlil qilindi. Masalan, Mahmudxo'ja Behbudiy tomonidan 1913-yilda nashr etilgan "Oyna" jurnali o'z davrida xalqni ilmga, ma'rifatga chorlagan eng muhim manbalardan biri sifatida o'rganildi [1].

Ikkinchidan, qiyosiy metod orqali jadidlarning "ma'rifat orqali taraqqiyot" g'oyalari Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasida belgilangan ta'lim, ma'naviyat va yoshlar siyosati bo'yicha yo'nalishlar bilan solishtirildi. Jumladan, 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Taraqqiyot strategiyasida ta'lim tizimida xalqaro standartlarga moslashtirish, yoshlarni zamonaviy bilimlar bilan qurollantirish masalalari bevosita jadidchilik merosi bilan uyg'unlashadi [2].

Uchinchidan, falsafiy-tahliliy metod yordamida jadidchilik harakati va Yangi O'zbekiston konsepsiyasining asosiy ma'naviy-falsafiy tamoyillari o'rtasidagi uzviylik ochib berildi. Jadidlarning "millatni jaholatdan qutqarish" haqidagi qarashlari bugungi islohotlarda yoshlarni ma'naviy barkamol, vatanparvar qilib tarbiyalash siyosati bilan bevosita bog'lanadi [3].

To'rtinchidan, tadqiqotda ilmiy manbalarni tizimli tahlil qilish usulidan foydalanilib, jadidchilik g'oyalari bo'yicha olib borilgan zamonaviy izlanishlar – tarixchi va ma'naviyatshunos olimlarning tadqiqotlari asos qilib olindi. Masalan, A. Qodirovning "Jadidchilik va milliy uyg'onish" asarida bu harakatning xalq tafakkuridagi o'rni batafsil yoritilgan [4].

Beshinchidan, sotsiologik yondashuv orqali jadidchilik qarashlarining bugungi yoshlar ongidagi ahamiyatini aniqlash uchun so'nggi yillarda o'tkazilgan ijtimoiy tadqiqotlar tahlil

qilindi. Jumladan, Yoshlar ishlari agentligi tomonidan 2021-yilda o'tkazilgan sotsiologik so'rov natijalarida yoshlarning 68 foizi "jadidlar merosi bugungi islohotlarda dolzarb" ekanini ta'kidlaganlari e'tiborga molikdir [5].

Oltinchidan, tadqiqotda normativ-huquqiy hujjatlarni tahlil qilish metodi qo'llanilib, Yangi O'zbekiston taraqqiyot konsepsiyasi va undagi ustuvor vazifalar jadidchilik harakatining modernizatsion qarashlari bilan uyg'unlikda ko'rib chiqildi. Xususan, Prezidentimiz Sh. M. Mirziyoyevning 2020-yil 29-dekabrda Oliy Majlisga yo'llagan Murojaatnomasida ilgari surilgan "Yangi O'zbekistonni yoshlar bilan barpo etamiz" tamoyili jadidlarning "millat kelajagi yoshlarning ma'rifatida" degan qarashlari bilan bevosita hamohangdir [6].

Shu bois, metodologik jihatdan ushbu tadqiqot tarixiy voqelikni zamonaviy islohotlar bilan qiyosiy o'rganishga, ularning falsafiy-ijtimoiy mohiyatini ochishga va amaliy hayotdagi dolzarbligini isbotlashga yo'naltirilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Jadidchilik harakati XIX asr oxiri va XX asr boshlarida millatni uyg'otish, xalqni ilm-ma'rifatga yetaklash g'oyasi bilan paydo bo'lgan bo'lsa, bugungi kunda Yangi O'zbekiston konsepsiyasi mazmun-mohiyatida aynan shu qadriyatlar qayta tiklanmoqda. Tadqiqot natijalaridan ko'rinadiki, jadidlar ilgari surgan ko'plab tamoyillar hozirgi islohotlarning asosiy yo'nalishlari bilan uzviy uyg'unlikda namoyon bo'lmoqda.

Birinchidan, jadidlarning eng katta maqsadi – millatni jaholatdan chiqarish va zamonaviy ilm-fan yutuqlaridan bahramand qilish edi. Masalan, Munavvarqori Abdurashidxonov o'z asarlarida ta'lim tizimini yangilash orqali xalqni taraqqiyot sari yetaklash zarurligini ta'kidlagan edi [7]. Bugungi kunda esa O'zbekiston ta'lim tizimi UNESCO va boshqa xalqaro tashkilotlar tavsiyalari asosida yangilanmoqda. 2023-yilda qabul qilingan "2022–2026-yillarda ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi" zamonaviy bilim va innovatsiyalarni milliy ta'lim tizimiga joriy etishga qaratilgan bo'lib, bu jadidlarning orzu-maqсадlarini amalda ro'yobga chiqarmoqda [8].

Ikkinchidan, jadidlar xalqni matbuot va adabiyot orqali ma'rifatli qilishga katta e'tibor qaratganlar. Behbudiy, Avloniy va Fitratlarning nashriy faoliyati natijasida yuzlab ma'rifiy maqolalar, darsliklar va sahna asarlari yaratilgan. Bugungi islohotlar jarayonida ham axborot makonida erkinlik, milliy g'oya va ma'naviyatni keng targ'ib qilish yo'nalishlari ustuvor hisoblanadi. Prezidentimizning "Xalq bilan muloqot va inson manfaatlari yili"

doirasidagi tashabbuslari bevosita jadidlarning xalqni ongli qilish g'oyasi bilan uyg'unlashadi [9].

Uchinchidan, jadidchilik harakati milliy o'zlikni anglash va mustaqil tafakkurni shakllantirishga qaratilgan edi. Fitrat o'zining "Milliylik" haqidagi qarashlarida millatning taraqqiyoti uchun tarixiy xotira va milliy qadriyatlarni asrab-avaylash muhimligini ta'kidlagan [10]. Bugungi Yangi O'zbekiston davrida milliy o'zlikni mustahkamlash masalasi davlat siyosatining markazida turibdi. Xususan, 2019-yilda tashkil etilgan Milliy tiklanish g'oyasi va ma'naviyat markazi aynan jadidlarning "milliy uyg'onish" konsepsiyasi bilan uyg'unlashadi.

To'rtinchidan, jadidlar ijtimoiy adolat va taraqqiyot g'oyalarini ilgari surgan edilar. Ularning nazarida, millat faqat ilm-fan emas, balki adolatli ijtimoiy tuzum orqali ham taraqqiyot sari boradi. Bugungi islohotlarda ham ijtimoiy adolat masalasi dolzarb bo'lib, "Inson qadri uchun" tamoyili asosida yangi islohotlar olib borilmoqda. 2020-yilda amalga oshirilgan sud-huquq islohotlari hamda "Yoshlar – kelajagimiz" dasturi aynan jadidlarning adolat va kelajak uchun kurash g'oyalarini amalda davom ettirmoqda [11].

Beshinchidan, natijalar shuni ko'rsatadiki, jadidchilik merosi nafaqat tarixiy o'tmishga oid, balki zamonaviy davlat qurilishi uchun ham nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qilmoqda. Bugungi Yangi O'zbekistonning modernizatsion siyosati, yoshlar siyosati, ta'lim sohasidagi yangilanishlari jadidlarning o'z davrida ilgari surgan qarashlarini qayta jonlantirib, yangi sharoitda rivojlantirmoqda. Shu bois, jadidchilik merosi Yangi O'zbekiston konsepsiyasining falsafiy-ma'naviy ildizlaridan biri sifatida qaralishi mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, jadidchilik harakati g'oyalari o'z davrida milliy uyg'onish jarayonini boshlab bergan bo'lsa, bugungi Yangi O'zbekiston taraqqiyotida ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan. Ayniqsa, **ma'rifat orqali taraqqiyot, yoshlarni zamonaviy bilimlar bilan qurollantirish, milliy qadriyatlarni asrab-avaylash** kabi tamoyillar hozirgi islohotlarning falsafiy asosini tashkil etmoqda.

Xulosalar:

➤ *Ta'lim sohasida*: Jadidlar tomonidan ilgari surilgan "usuli jadid" maktablari xalqni ilmga jalb etishda muhim bosqich bo'lgan. Bugungi kunda ham ta'lim sohasida tub islohotlar amalga oshirilmoqda. Masalan, 2023-yilgi ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekistonda 10 mingdan ortiq umumta'lim maktablari faoliyat yuritmoqda, ularning 80 foizi zamonaviy

axborot texnologiyalari bilan jihozlangan. Bu jadidlarning ta'limni modernizatsiya qilish g'oyasining amaliy davomidir.

➤ *Yoshlar siyosatida:* Jadidlar millat kelajagini yoshlar ma'rifatida deb bilganlar. Bugungi kunda ham davlat siyosatida yoshlar ustuvor yo'nalish sifatida belgilanmoqda. 2021-yilda tashkil etilgan "Yoshlar ishlari agentligi" orqali 30 mingdan ortiq yoshlarning loyihalari qo'llab-quvvatlandi. Bu jarayon jadidlarning yosh avlodni ilmiy va mustaqil fikrlovchi shaxs sifatida tarbiyalash orzusini amalga ro'yobga chiqarmoqda.

➤ *Milliy qadriyatlar va madaniyatda:* Fitrat, Avloniy va Behbudiy milliy o'zlikni asrashni asosiy maqsad qilgan edilar. Bugungi kunda ham milliy qadriyatlarni asrab-avaylash davlat siyosatining markazida turibdi. Masalan, 2018-yilda YuNESKO tomonidan "Boysun madaniy merosi" butun insoniyatning nomoddiy madaniy merosi sifatida e'tirof etildi. Bu milliy uyg'onish g'oyasining global miqyosda davom etayotganidan dalolatdir.

➤ *Ijtimoiy-siyosiy sohada:* Jadidlar ijtimoiy adolatni millat taraqqiyotining asosi deb bilganlar. Bugungi O'zbekistonda ham "Inson qadri uchun" tamoyili asosida ijtimoiy islohotlar amalga oshirilmogda. Masalan, 2017–2023-yillar davomida 1,2 milliondan ortiq fuqaroga ipoteka krediti asosida uy-joy ajratildi. Bu adolat va farovonlik tamoyillarining amalga ro'yobga chiqishidir.

Takliflar:

✓ *Ta'lim tizimini rivojlantirishda jadidchilik merosidan keng foydalanish* – maktab va oliy ta'lim dasturlarida jadidlarning ma'rifatparvarlik faoliyati bo'yicha maxsus modullarni kiritish lozim.

✓ *Jadidlarning merosini raqamlashtirish va keng targ'ib etish* – hozirgi raqamli texnologiyalar davrida jadidlarning asarlarini elektron bazalarda jamlab, yoshlar uchun ochiq manba sifatida taqdim etish maqsadga muvofiq.

✓ *Yoshlar siyosatini jadidlar qarashlari bilan uyg'unlashtirish* – yoshlarni tashabbuskor, yangilikka intiluvchi, milliy qadriyatlarga sodiq qilib tarbiyalashda jadidlarning qarashlaridan foydalanish.

✓ *Jadidchilik g'oyalarini zamonaviy islohotlar bilan qiyosiy tadqiq qilish* – ilmiy markazlar va universitetlarda "Jadidchilik va Yangi O'zbekiston" mavzusida ilmiy seminar va konferensiyalar tashkil etish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Behbudiy M. "Oyna" jurnali. – Samarqand, 1913.
2. "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi 2022–2026". – Toshkent: Adolat, 2022.
3. Fitrat A. "Millatni asrash yo'llari". – Istanbul, 1919.
4. Qodirov A. "Jadidchilik va milliy uyg'onish". – Toshkent: Ma'naviyat, 2002.
5. Yoshlar ishlari agentligi. "Yoshlar ma'naviy dunyoqarashi" sotsiologik so'rovi natijalari. – Toshkent, 2021.
6. Mirziyoyev Sh. M. "Yangi O'zbekistonni birgalikda barpo etamiz". Oliy Majlisga Murojaatnoma, 29-dekabr 2020.
7. Abdurashidxonov M. "Turkiston bolalari tarbiyasi haqida". – Toshkent, 1916.
8. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. "2022–2026-yillarda ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi". – Toshkent, 2023.
9. Mirziyoyev Sh. M. "Xalq bilan muloqot va inson manfaatlarini yili" doirasidagi nutq va ma'ruzalar to'plami. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2017.
10. Fitrat A. "Milliylik". – Istanbul, 1923.
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi. "Inson qadri uchun" tamoyili asosidagi ijtimoiy-siyosiy islohotlar dasturi. – Toshkent, 2020.